

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ**
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА РЕСТАВРАЦІЇ
КАФЕДРА ЖИВОПИСУ І КОМПОЗИЦІЇ

На правах рукопису

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

на тему:

**«ІСТОРИЧНИЙ ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ
УКРАЇНИ»**

Виконав:

Студент групи живопис
спеціальності «Станковий живопис»

Волошин Іван Григорович

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
живопису та композиції

Козак Тетяна Валентинівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) _____
(прізвище та ініціал)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕМИ	9
1.1. значення історичного жанру в Українському образотворчому мистецтві.....	10
1.2. розвиток історичного жанру в Українському образотворчому мистецтві	11
1.3. Композиційно-стильові особливості історичного жанру на картинній площині.....	15
Висновки до першого розділу.....	16
РОЗДІЛ 2. ЗНАЧЕННЯ ТА ОБРАЗ ІСТОРИЧНОЇ КАРТИНИ	14
2.1. Композиційне розміщення зображення на листі та передача характеру форми предметів і їхніх пропорцій.....	14
2.2. Конструктивний аналіз форми предметів і перспективна побудова зображення на площині та виявлення об'єму предметів засобами світлотіні.....	14
Висновки до другого розділу.....	17
ВИСНОВКИ	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21
ДОДАТКИ	23

ВСТУП

Актуальність теми. Один із найбільш значних жанрів живопису, зображення важливих для народу чи всього людства подій минулого, далекого чи недавнього.

Поняття походить від слова *historia* (лат. «Розповідь»), в яке зазвичай вкладають ширший зміст. Живописці оцінюють історичні події, виражають ставлення до них відповідно до філософських, етичних та естетичних принципів своєї епохи. Таким чином, історична картина звернена до сьогодення.

Історичний жанр набув свого розвитку в епоху Відродження. У цей період з'явилася велика кількість картин і фресок з біблійними та античними сюжетами, які відрізнялися великим форматом та багатофігурною композицією. Середньовічний живописець і письменник Леон Баттіста Альберті (*Leon Battista Alberti*) називав історичний живопис найблагороднішою формою мистецтва, оскільки при створенні полотен від художника потрібна була чимала майстерність, щоб показати взаємодію та емоції всіх зображених персонажів. Сюжети історичного жанру поділяють п'ять основних напрямів, саме: релігійні; міфологічні; алегоричні; літературні; історичні. Найраніші релігійні твори створювалися ще період розквіту готики. Надалі в моду увійшли античні легенди, і популярними героями стали давньоримські та давньогрецькі божества. До міфологічної категорії також належать будь-які картини з казковими та билинними сюжетами. Алегорія - це історія, в якій міститься прихований зміст. Будь-який образ на картині, чи то фігура людини, тварини чи предмета, відображає певну концепцію, філософію чи ідею. Художники Відродження наповнювали свої твори символами, які могли розшифрувати лише посвячені люди. Мовою живопису майстри критикували державну владу, релігію чи конкретних персонажів, але таємні знаки були незрозумілі пересічному глядачеві.

Картини літературного спрямування ґрунтуються на мотивах, взятих із творів поетів та письменників. Майстри черпали натхнення у п'єсах Вільяма Шекспіра (William Shakespeare), віршах Генрі Лонгфелло (Henry Longfellow), казках Льюїса Керолла (Lewis Carroll). Історичний жанр. Марк Ланселот Сімонс. Казка Історична категорія поєднує всі роботи, що зображують значні події минулого. Цей напрямок досяг свого апогею в дев'ятнадцятому столітті на хвилі згасання інтересу до релігії та міфів. На виставках демонструвалися шедеври, присвячені великим звершенням полководців та громадських діячів.

Зародження історичного жанру у середньовіччі історія ототожнювалася з діяннями святих, подвижників та релігійних фанатиків. Творчість художників була спрямована на те, щоб підняти моральність і зміцнити мораль всього суспільства, а біблійними сценами прикрашали стіни храмів, громадських будівель, ратуш та палаців. Великим майстром жанру в епоху Ренесансу був Мазаччо (Masaccio) - творець розпису капели Бранкаччі, який прославився завдяки використанню революційних технік лінійної перспективи та кьяроскуро. Сандро Боттічеллі (Sandro Botticelli) знаменитий своїми полотнами на міфологічні теми. Його картини «Весна» та «Народження Венери» сповнені алегорій і досі викликають бурхливі обговорення та суперечки мистецтвознавців. Історичний жанр. Сандро Боттічеллі. "Весна" Одна з найвідоміших багатофігурних фресок Леонардо да Вінчі (Leonardo da Vinci) - "Таємна вечеря". Складна перспектива, глибока драма, майстерність у передачі психологічного стану персонажів роблять цю роботу яскравим прикладом естетики Високого Відродження. Серед майстрів бароко, які працювали в жанрі історичної картини, виділяється Пітер Пауль Рубенс (Pieter Paul Rubens). Його твори відрізняють розмаїтість оголених тіл, що пишуться здоров'ям, складні композиційні рішення і реалістична передача динаміки того, що відбувається на картині. Єдине полотно Дієго Веласкеса, що збереглося (Diego Rodríguez de Silva y Velázquez) з історичними мотивами — «Задача Бреди», присвячене десятимісячній облозі іспанцями одного з голландських міст. Придворний художник прагнув показати не тільки тріумф переможців, але й великодушне

ставлення Іспанії до переможених, оскільки світ був укладений на вигідних умовах. Голландський геній Рембрандт (Rembrandt) відзначився цілою серією робіт, присвячених історії та міфам. «Змова Клавдія Цивіліса» стала найбільшою картиною за історію творчості майстра. Сюжет розповідає про повстання давніх жителів Нідерландів проти римлян, описане філософом Тацитом. Вісімнадцяте століття стало переломним для історичного живопису — воно набуло статусу академічного у всіх навчальних закладах Європи. Зріс інтерес до недавніх подій, і в 1770 британець Бенджамін Вест (Benjamin West) вперше зобразив своїх героїв в одязі сучасного крою. «Смерть генерала Вольфа» Велика Французька революція надихнула майстрів створення видатних картин з героїчними і трагічними подіями цього періоду — такі роботи Жанк-Луї Давида (Jacques-Louis David) «Смерть Марата» і «Клятва Гораціїв».

Розквіт історизму в образотворчому мистецтві Початок дев'ятнадцятого століття було ознаменовано переможною ходою Наполеона Європою, що призвело до появи безлічі шедеврів, що прославляють його подвиги. Падіння імператора зробило тему завоювань непопулярною, і художники переключили свою увагу на сцени з життя простого народу, який постраждав від непомірних амбіцій царського корсиканця Суспільство стрімко змінювалося, у Європі збільшився прошарок середнього класу, зросла кількість глядачів, які вимагали нових вражень. Класичні герої в античному одязі втратили колишню привабливість, і на перший план у картинах вийшов драматизм сюжету. Поль Деларош (Paul Delaroche) прославився завдяки своїм глибоко емоційним замальовкам із життя англійських королів, а Жан-Леон Жером (Jean-Léon Gérôme) став добре відомим роботами у стилі історичного анекдоту. У художньому середовищі Великобританії увійшли моду мотиви, почерпнуті у романах Вальтера Скотта. Тому сприяло безліч археологічних знахідок, що давали повне уявлення про життя, костюми та вдачі лицарів. Середньовічної романтикою захоплювалися прерафаеліти Едвард Берн-Джонс (Edward Coley Burne-Jones) та Деніел Макліз (Daniel Maclise).

Мета дослідження полягає в теоретичному дослідженні еволюції Історичного жанру мистецтва від давніх часів до сучасності, простежити, як змінювалась роль історичної картини у суспільному житті, розглянути, який вплив мав розвиток людства на данну тему в образотворчому мистецтві.

Відповідно до мети окреслити такі **завдання дослідження**:

- шляхом аналізу історичних джерел, мистецтвознавчої, бібліофільської літератури, охарактеризувати стан досліджуваної проблеми;
- розвиток історичного жанру образотворчого мистецтва в контексті соціального життя;
- показати роль історичної картини у суспільному житті;
- композиційно-стильова особливість історичного жанру на картинній площині;
- створити власну творчу роботу та тему історичної картини «Герої Азовсталі».

Об'єкт дослідження: значення і трансформація історичного жанру.

Предмет дослідження: композиційно-стильова особливість історичного жанру на картинній площині;

Методологічну основу дослідження складає комплекс загально- та конкретно наукових методів і підходів для вирішення поставлених завдань: *ретроспективний аналіз*, узагальнення та систематизація філософської, мистецтвознавчої літератури та інформаційних джерел для з'ясування стану розробленості проблематики дослідження; *аксіологічний метод* вжито для ціннісних характеристик творів мистецтв; *компаративний (історико-порівняльний) метод* дав можливість проаналізувати характерні ознаки історичної картини, метод моделювання застосовано для створення живописного твору «Герої Азовсталі».

Наукова новизна одержаних результатів:

- досліджено трансформацію ролі історичної картини в суспільстві, та виокремлено характерні елементи, що збереглися від давніх часів до сьогодення; обґрунтовано суспільну значимість історичної картини як

соціального елементу колективної пам'яті , з'ясовано, яким чином історичний образ в картині є синтезом трьох елементів: історичні факти, колективної пам'яті та психологічної взаємодії («споглядач співавтор»);

– звернуто увагу на трансформацію стилістичних засобів виразності твору, досліджено на підставі фотодокументальних матеріалів, картин, гравюр, малюнків минулих часів;

– створено власну творчу роботу Історичного жанру та тему «Герої Азовсталі».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки й матеріали можуть бути використані при написанні наукових праць, навчальних програм і проєктів з культурології, історії художньої культури, мистецтвознавства. Практичне значення, можуть використовуватися на курсах з мистецтвознавства.

Структура і обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел. Робота містить: 8 рисунків, 1 додаток (з них 9 рисунків). Загальний обсяг становить 32 сторінок, із них – 20 сторінок основного тексту. Список використаних джерел нараховує 17 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕМИ

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОГО ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

Образотворче мистецтво відіграє важливу роль в ідейному й естетичному вихованні підростаючих поколінь, розвиває в людині творчий початок, здатність сприймати й оцінювати прекрасне.

Ознайомлення з історією українського мистецтва допомагає краще зрозуміти минуле нашої держави. На сучасному етапі характерною рисою українського образотворчого мистецтва став вільний розвиток всіх стилів і жанрів.

Метою цього дослідження є висвітлення процесу становлення й розвитку історичного жанру в живописі, з'ясування ролі художників у національно-культурному пробудженні українського народу.

Серед робіт, присвячених окремим аспектам проблеми, слід виділити видання за редакцією І. Крип'якевича, узагальнюючі дослідження останньої третини ХХ ст., що дозволяють оцінити динаміку розвитку образотворчого мистецтва на рубежі ХЗХ - ХХ ст. З часу проголошення незалежності України ця проблема не залишилася поза увагою дослідників. Однак попри розмаїття існуючої наукової літератури розвиток історичного жанру в українському мистецтві наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. залишається недостатньо вивченим.

Впродовж ХІХ ст. у образотворчому мистецтві простежуються тенденції реалістичного передання дійсності. Чітко окреслились жанри станкового живопису, зокрема історичний. Для художників другої половини ХІХ ст. властиве ставлення до історичної картини як до цілісного художнього організму.

Суспільні зрушення, прагнення до національного визволення стимулювали створення картин на теми української історії. Живописці ставили перед собою мету пробудити історичну пам'ять, національну свідомість, утвердити думку про цінність й значимість героїчної історії. У картинах на історичну тематику віддзеркалюються важливі проблеми сучасності, доля країни, народу [9. с. 959].

Історичний жанр в українському живопису другої половини ХІХ і поч. ХХ ст. став дуже багатозначним явищем, викликаним глибокими соціальними причинами, посиленими завдяки зростанню й напруженню визвольної боротьби українського народу.

В українському малярстві на зламі ХІХ - ХХ ст. виник ще один художній напрям - національний. Український стиль у живописі сформувався під впливом національнокультурних традицій, народної творчості, зразків декоративно-прикладного мистецтва, традицій класичного мистецтва, зокрема реалістичного напрямку.

Він був представлений різними жанрами (портрет, історичні сюжети, батальні сцени, пейзаж). У живописі за історичних обставин, зокрема реакційної політики російського самодержавства у ставленні до національних культур народів, що входили до складу Російської імперії, історична тема розроблялася значно менше на відміну від побутового й пейзажного жанрів, та й то переважно учнями Петербурзької Академії мистецтв у майстерні І. Рєпіна (1844-1930). Останній пропонував своїм учням українського походження С. Васильківському, О. Сластіону, М. Самокишу, П. Мартиновичу, Ф. Чуприненку, М. Пимоненку, Івану Шульзі та ін. - обирати для конкурсних робіт сюжети з української історії [22, с. 8].

Здебільшого історична тематика концентрувалася навколо козаччини, прагнучи показати його роль захисника народу, шукаючи аналогії його геройських змагань з подвигами народу в сучасній національно-визвольній боротьбі, крім 319 Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова тих сюжетів, які не зачіпали імперські підвалини Росії.

Художників приваблювала сповнена яскравими прикладами боротьба українського народу з польськими поневолювачами, турками тощо. Яскраво й талановито втілив у своїх картинах окремі сюжети історії нашого народу І. Рєпін, який народився в Україні. Мати його була українкою. Він написав відомі картини й етюди на українську тематику, серед яких всевітньо відоме полотно „Запорожці пишуть листа турецькому султанові” (1878 - 1891 р.).

Написанню цієї картини передувала подорож півднем країни в пошуках потрібних живописцю для роботи образів. І. Рєпін консультувався з видатним українським істориком і етнографом М.

Костомаровим, який допомагав йому в розробці маршруту мандрівки, а також з відомим істориком і письменником Д. Яворницьким. Художник вивчав колекцію козацьких старожитностей, що належала В. Тарновському. «Запорожці» стали визначним явищем російського й українського історичного жанрів у живописі й надовго визначили шляхи дальших шукань українських митців у відтворенні історії Запоріжжя.

Картина була центром експозиції персональної виставки художника, що відбулася у 1891 р. Її купив імператор Олександр III за 35 тис. крб. [18, с. 313]. На початку 1900-х рр. І. Рєпін створив ще низку картин на теми української історії «Гайдамаки» (1902), «Мотря Кочубеївна», «Чорноморська вольниця» (1908), «Останки запорізької фортеці в Покровську», «Козацькі могили» [8, с. 549-550].

І.Рєпін мав тісні й дружні стосунки з представниками української інтелігенції, М. Мурашком, Д. Багалієм та ін. - підтримував їх культурні заходи, зокрема, приймав участь у конкурсі на проект пам'ятника Т. Шевченку для Києва (1910 - 1914) [7, с. 139].

Як бачимо, українська тематика проходить через усю творчість великого художника. Видатний український живописець С.Васильківський (1854-1917), якого по праву вважають одним з фундаторів українського національного стилю в живописі, намалював ряд історичних картин, зокрема «Козачий пікет» (1888), «Сутичка запорожців із татарами» (1892), «Козаки в степу» (бл. 1905), Чумацький Ромоданівський шлях» (1902), «Запорожець на розвідці», «Похід козаків» - обидва полотна датовані 1917 р., картини за мотивами народних пісень «Огляд Петром I Харківської фортеці у 1707 р.», «Три брати» [14, с. 117].

Пейзаж у творчості С.Васильківського органічно поєднаний з історичними сюжетами з козацької минувшини. Його творчість відіграла значну роль у становленні історичного жанру в образотворчому мистецтві. Своїми картинами С. Васильківський зарекомендував себе як художник, що глибоко відчуває та тонко відтворює образи героїчного минулого українського народу. Тому цілком закономірно йому було доручено художнє оздоблення будинку Полтавського земства (архітектор В. Кричевський), де він виконав три композиції – «Чумацький Ромоданівський шлях», «Козак Голота» й «Обрання полковником Мартина Пушкаря» [7, с. 140].

Нахил до української історії, до відтворення національних особливостей народного життя властивий був художнику і етнографу О.Сластіону (1855-1933). Впродовж 1883 - 1886 рр. він працював над серією ілюстрацій до „Гайдамаків” Т. Шевченка, робив замальовки пам’яток української старовини, створив галерею портретів кобзарів. Серед його полотен на історичну тематику – «Проводи на Січ» (1898), «Миргород» (1901). О. Сластіон мав задум виконати також серію ілюстрацій до історичних пісень та народних дум. Відома одна з таких його ілюстрацій – «Дума про смерть козака-бандуриста» (1897 р.) [4, с. 774].

Національно-визвольній боротьбі українського народу під проводом Б. Хмельницького присвячена картина М. Самокиша (1860 - 1944) «Запорожці обідають» (1917), на якій зображено козаків біля столу в садку. Поруч до дерева прив’язано їхніх коней. Як бачимо, художнику було притаманне висвітлення особливостей життя українців на побутовому рівні.

Майстер реалістичного жанрового живопису М. Пимоненко (1862-1912) відомий тим, що він один із перших в українському живописі зумів поєднати побутовий жанр з поетичним національним пейзажем, присвятивши історичній темі такі полотна, як «У похід», «За піснею», «За світ встали козаченьки» та «Повернення з походу». Добре знання побуту українського народу, тонке відчуття його етнографічних особливостей і багатого пісенного фольклору зумовили національний колорит і задушевність цих полотен, складних і нешаблонних за композицією, з поетичним відтворенням стану природи [14, с. 117].

Засновник приватної Київської художньої школи, що відіграла важливу роль у розвитку національного образотворчого мистецтва і художньої освіти в Україні М. Мурашко (1844 - 1909) - автор портретів відомих постатей в історії Т. Шевченка, П. Могили та ін., картин «Дніпро», «Над Дніпром». Його учнями були племінник О. Мурашко (1875 - 1919), внучатий племінник Т. Шевченка Ф. Красицький (1873 - 1944), І. їжакевич (1864 - 1962) та ін.

О. Мурашко і Ф. Красицький також вчилися у майстерні видатного майстра І. Рєпіна в Петербурзькій академії мистецтв. Вплив Рєпіна і його картини „Запорожці” на учнів його майстерні був такий значний, що навіть ті з них, які потім ніколи не вдавалися до історії, написали

конкурсні твори саме на історичні сюжети. Так, О. Мурашко присвятив козацькій добі картину „Похорон кошового” (1900), за яку одержав звання художника, Ф. Красицький - „Гість із Запоріжжя” (1901), в якій відбилася чудове знання художником народного побуту і його повага до козацької давнини. До того ж, Ф.Красицький - автор численних графічних і живописних портретів Т. Шевченка [2, с. 518].

Такі художники, як О. Сластіон, М. Самокиш, П. Пимоненко, М. та О. Мурашки, розробляючи теми з життя народу, наснажувалися ідеями боротьби за національне визволення України. Над відображенням історичного минулого українського народу багато і плідно працював І. їжакевич (учень М. Мурашка), який створив ряд картин на історичну тематику періоду Київської Русі – «Кий, Щек, Хорив і сестра Либідь» (1907), «Онуфріївська вежа», «Аскольдова могила», «Спас на Берестові», «Володимирська гірка» [10, с. 308,311,312].

На межі XIX - початку XX ст. простежується процес посилення уваги до історичного минулого України й відповідно історична картина стає оригінальним художнім явищем українського образотворчого мистецтва. Високохудожніми творами на історичні теми збагатили український живопис М. Івасюк, П. Чирко, Г. Крушевський, Ілля Шульга, Іван Шульга, Ф. Чуприненко, П. Холодний Старший та ін. М.Івасюк (1865-1937) - автор картин на історичні теми, серед яких «Б. Хмельницький під Зборовом» (1893), «Битва під Хотинном» (1903), «В'їзд Б.Хмельницького до Києва» (1912).

Ряд творів на історичні теми належать П.Чиркові, який здобув художню освіту в Київській малювальній школі М.Мурашка та Петербурзькій академії мистецтв. Художник написав велике полотно «Смерть Мазепи у Бендерах», у якому зобразив останні дні життя славного гетьмана України (1910-ті роки). Пензлю П. Чирка належать картини «Запорожець» і «Бандурист», а Іллі Шульзі (1878 - 1938) - полотна «Козацька розвідка на селі» (1910-ті роки), «Українські повстанці» (1913). Іван Шульга (1889-1956) написав картини «Козаки пішли» (1909) та «Похід запорожців»; Ф. Чуприненко – «У похід збираються» (1906), «Через Ненаситецький поріг на Січ» (1910).

Новий напрям у розвитку історичної картини започаткував П. Холодний Старший (1876-1930), який спробував відтворити історію Київської Русі у полотнах «Княжий город», «Похід князя Ігоря на

половців», „Похід Ігоря на Царгород», «Князь Галич» та ін. [9, с. 967-968].

Видатним художником, творчість якого розвинулась на початку ХХ ст., був Федір Кричевський (1879-1947). Він закінчив Московське училище живопису, скульптури та архітектури, після якого навчався в Петербурзькій академії мистецтв (майстерня І.Рєпіна та Ф.Рубо). Академію закінчив 1910 р. конкурсними картинами "Наречена" та "Поховання" на біблійний сюжет і здобув право закордонного студіювання. "Наречена" — твір зрілого майстра, програмно визначив творчий напрям художника, народна тема стала провідною впродовж усього життя. В "Нареченій" відсутнє побутове дійство обрядового сюжету; постаті укрупнені, узагальнені ритми уповільнені, що створює монументальний лад картини. В композиційному вирішенні з заповненням, мов у рельєфі, посталями всього простору, все-таки чітко проглядається крупне членування типу триптиха з нареченою по центру. Її образ реальний, бо насправді змальований з селянської дівчини Христі Скубій, що жила в с Шишаках на Полтавщині, де в той час перебував художник, підбираючи потрібний типаж для конкурсної картини. Село Шишаки стало віхою в житті Кричевського.

Різнобічним художником був Антон Манастирський (1878-1969). Чимало часу присвятив розмалюванню сільських церков, творив картини на історичну тематику, переважно ліричні сцени з історії козацтва ("Прощавайте, товариші"), але прославився зображенням окремих типажів: "Два приятелі" (1920), "Паламар", "Запорожець" (обидві — 1932). Останні два твори належать до найкращого в спадщині художника. В одному — образ бідного чоловіка похилого віку, всіма забутого і занепалого, у другому — образ бувалого, мужнього бійця, який в задумі сидить, спершись на шаблю.

Широко відображена в українському мистецтві тема Другої світової війни 1939-1945 рр. Воєнний час вимагав специфічного мистецтва. Тут передусім набула поширення графіка з усім розмаїттям агітаційно-масових форм: плакат, агітвікна, бойова листівка, воєнний лубок, плакат-газета, газетна і журнальна карикатура, фронтовий малюнок, станкові графічні серії.

Батальний жанр значно розширився, бо зображувалися не лише сцени бою, а й чимало інших епізодів фронтового життя. У багатьох боях брали участь художники, які зібраний матеріал використовували у роботі над картиною. Переломну точку відліку війни визначила Сталінградська битва на Волзі. У ній брали участь художники О.Будников, С.Єржиковський,

С.Отрощенко; боям за Сталінград присвятили картини Л.Мучник, М.Попенко-Коханий, Ю.Балановський, П.Сулименко. Практикувались творчі бригади. Починаючи з 1944 р. вони об'єднували групи українських художників для здійснення поїздок на 1-й Український і 1-й Білоруський фронти. Так виконували свої натурні замальовки В.Костецький, С.Шишко, П.Депутатова, О.Максименко та ін. Перебування на фронтах завершилось виконанням батальних полотен (Ф.Самусєв, П.Сулименко, Ю.Балановський).

Поряд з відображенням фронтових подій, відтворювалося життя тилу — самовіддана праця на відбудові зруйнованих міст і великих промислових об'єктів країни (О.Яблонська "Відбудова домни", 1945).

Одне з провідних місць належало портрету, що зумовлювалося потребою увічнити безпосередніх учасників бойових дій, у конкретній особі розкрити нову якість, народжену великими подіями — волю, мужність, високий гуманізм, дати образ захисника-патріота (О.Шовкуненко, К.Тро-хименко, М.Шаронов, В.Костецький).

Прагнучи правдиво зображувати військові дії, деякі митці звертались до документалізму (П.Депутатова, С.Бесєдін, Н.Волкова). Суворий драматизм війни і відвага бійців розкриті в творі В.Пузиркова "Чорноморці" (1947), де відтворена висадка ударного загону морського десанту. Героїко-драматичну тему цього талановитого полотна розвинули українські живописці В.Полтавець, В.Парчевський. До партизанської теми звертались художники С.Отрощенко, С.Лівшиць, В.Задорожний та ін.

Високий рівень творів повоєнного часу (Г.Меліхов, Т.Яблонська, В.Костецький, С.Григор'єв, М.Хмелько, О.Максименко та ін.)- І якщо в деяких картинах згадувалися події минулої війни, то вони, психологічно розв'язані, мали інший, невідомий попередньому малярству характер. Це засвідчує порембрандтівськи глибокий твір В.Костецького "Повернення" (1947) — сцена зустрічі фронтовика з сім'єю. Глибокі почуття матері, яка надіється на повернення сина, відтворив А.Пломеницький у картині "Незабутнє. 1943 рік" (1963). Емоційно прониклива картина "Тато" (1971), де художник Л.Лабенок зобразив дівчинку-підлітка біля узагальнено-символічного, графічно накресленого на стіні портрета солдата. Як і тисячі інших дітей, вона сумує за татом, котрий загинув на війні. Найповнішого вираження воєнна тематика досягла в живопису 60-80-х років у творчості молодшого покоління художників (А.Сафаргалін, А.Константинопільський, О.Хмельницький, О.Лопухов,

В.Задорожний, В.Гурін). Історична тема набула особливого значення в роки війни та після її закінчення.

Шевченківська тема стала надзвичайно актуальною. Найкращу картину створив Г.Меліхов — "Молодий Тарас Шевченко в майстерні К.П.Брюллова" (1947), де зображена зустріч уславленого художника з молодим Шевченком, що визначить його життя та шляхи розвитку української культури. І якщо Г.Меліхов відступає від конкретної достовірності (Шевченко був старшим від зображеного хлопчика на час зустрічі), однак таке рішення посилює історичне значення події, яка відбувається в майстерні маестро на тлі незакінченої картини "Облога Пскова". Саме цей твір дає змогу на його світлому тлі чітко подати образи й окреслити колористично-біле і червоне (характерний колір майстерні Брюллова) як основний тонус твору — емоційно бадьорого піднесення. У картинах інших художників рішення образу поета торкалось творчих сторінок його життя (Г.Томенко, В.Патик). Окремі картини присвячено перебуванню Шевченка на засланні (В.Югай, Г.Васецький, К.Філатов). Картини виконано до 150-річчя від дня народження поета, кращий героїко-романтичний образ якого створив М.Божій — "Думи мої, думи мої..."

У післявоєнному українському малярстві історичний жанр — життя і праця людей — стають найсуттєвішим завданням. Розмаїття побутових тем припадає на 50-60-ті роки ХХ ст., у яких на високому художньому рівні змальоване повоєнне життя. Серед них вирізнялись твори Т.Яблонської — майстра тематичної картини. Її картина "Хліб" (1949) — визначне явище в українському мистецтві як за живописним вирішенням, так і за життєвою наповненістю. Тут величаво й природно передано дійство праці, яка підносить і героїзує людину.

Звернення до сучасності залишалось вагомим завданням українського мистецтва. Головним героєм була людина праці. В картинах з'являється багато сонця — тема розкривається поетично, емоційно барвисто, з прагненням до монументальності (Т.Голембієвська, В.Кушнір, В.Зарецький, Г.Бородай).

У творче життя післявоєнного періоду влилися і художники старшого покоління: І.Іжакевич та Г.Світлицький — у Києві, А.Манастирський, О.Кульчицька та О.Курилас — у Львові. Серед творів Куриласа поетичністю образів, широтою виконання і насиченістю колористичного ладу вирізняються картини "Гуцульська пара" (1937), "На Гуцульщині" (1942).

Творчість вище названих художників слугувала зміцненню позицій реалістичного мистецтва, стала суттєвим внеском у скарбницю національної демократичної культури. Історична тема в їх працях виокремлюється у самостійний жанр. Картини на теми з історії України відрізнялися тонким колоритом, проникнуті любов'ю до народу, шаную до його побуту, традицій і звичаїв героїчного минулого. Незважаючи на те, що у процесі творчої праці майстрів надихали ідеї і кращі полотна західноєвропейського малярства, їх творам притаманне національне забарвлення, зокрема у побутовій та історичній тематиці.

Творчість українських художників сприяла пробудженню національної свідомості народу, залучення його синів і дочок до боротьби за національно-культурне відродження в Україні, що стали етапними в розвитку українського живопису у наступні десятиліття, вони виховали чимало майстрів, які успадкували відданість реалізму й фахову майстерність.

Використана література:

Висновки до першого розділу

Ознайомлення з історією українського мистецтва допомагає краще зрозуміти минуле нашої держави. На сучасному етапі характерною рисою українського образотворчого мистецтва став вільний розвиток всіх стилів і жанрів. Для України історичний жанр сформувався внаслідок певних чинників. З огляду на загальноісторичну картину. В останні десятиліття ХХ ст. зростає увага до окремих досліджень галузей традиційної культури нашого народу, що дає змогу встановити локальні особливості, а також їх залежність від історичних зв'язків з іншими народами. Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми свідчить про те, що у вітчизняній науці вона не знайшла належного висвітлення. Для розкриття теми ми скористалися науковими дослідженнями таких вчених, як Ніколаєва Т., Булгакова Ситник Л., Волков Ф., Кара-Васильєва Т., Кулинич-Стахурська О., Сидорович С.

Метою даного дослідження є висвітлення процесу становлення й розвитку історичного жанру в живописі, з'ясування ролі художників у національно-культурному пробудженні українського народу. характеристика

історичного жанру в образотворчому мистецтві України, його спільних та специфічних ознак національних рис у контексті традицій української нації.

Серед робіт, присвячених окремим аспектам проблеми, слід виділити видання за редакцією І. Крип'якевича, узагальнюючі дослідження останньої третини ХХ ст., що дозволяють оцінити динаміку розвитку образотворчого мистецтва.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНИЙ ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

2.1. Композиційне розміщення зображення на листі та передача характеру форми предметів і їхніх пропорцій

Для виконання дипломного проекту я обрав вертикальний формат, а саме: 200x250. На вибір такого формату вплинуло композиційне рішення, витягнутий формат надасть композиції динамічності підкреслить композиційну напругу. Обрана мною тема для сьогодення є важким болем в національній пам'яті, оскільки висвітлює реальні події сучасної історії України, а саме війну

російської федерації проти Української Держави. Сюжет карини зображує Героїв Азовсталі в найскладніший період оборони міста Маріуполь.

Особливу увагу приділено написанню психологічних портретів Героїв. На полотні зображено розбите приміщення металургійного заводу сумнозвісний «Азовсталь». Центральними елементами картини є фігури, Українських Воєнів-героїв з полку Азов які композиційно розташовані в центральній частині полотна, композиційним групуванням один і три. Локальним тлом слугують напів абстрактні плями гострої конфігурації та графічні лінії які є асоціативним сприйняттям уламків заводу. Об'єднуючим елементом є промені світла які пронизують картину та психологічно впливають на її сприйняття глядачем, «промені світла- промені надії»

2.2. Конструктивний аналіз форми предметів і перспективна побудова зображення на площині та виявлення об'єму предметів засобами світлотіні

Роботу було розпочато з розробки ескізів.

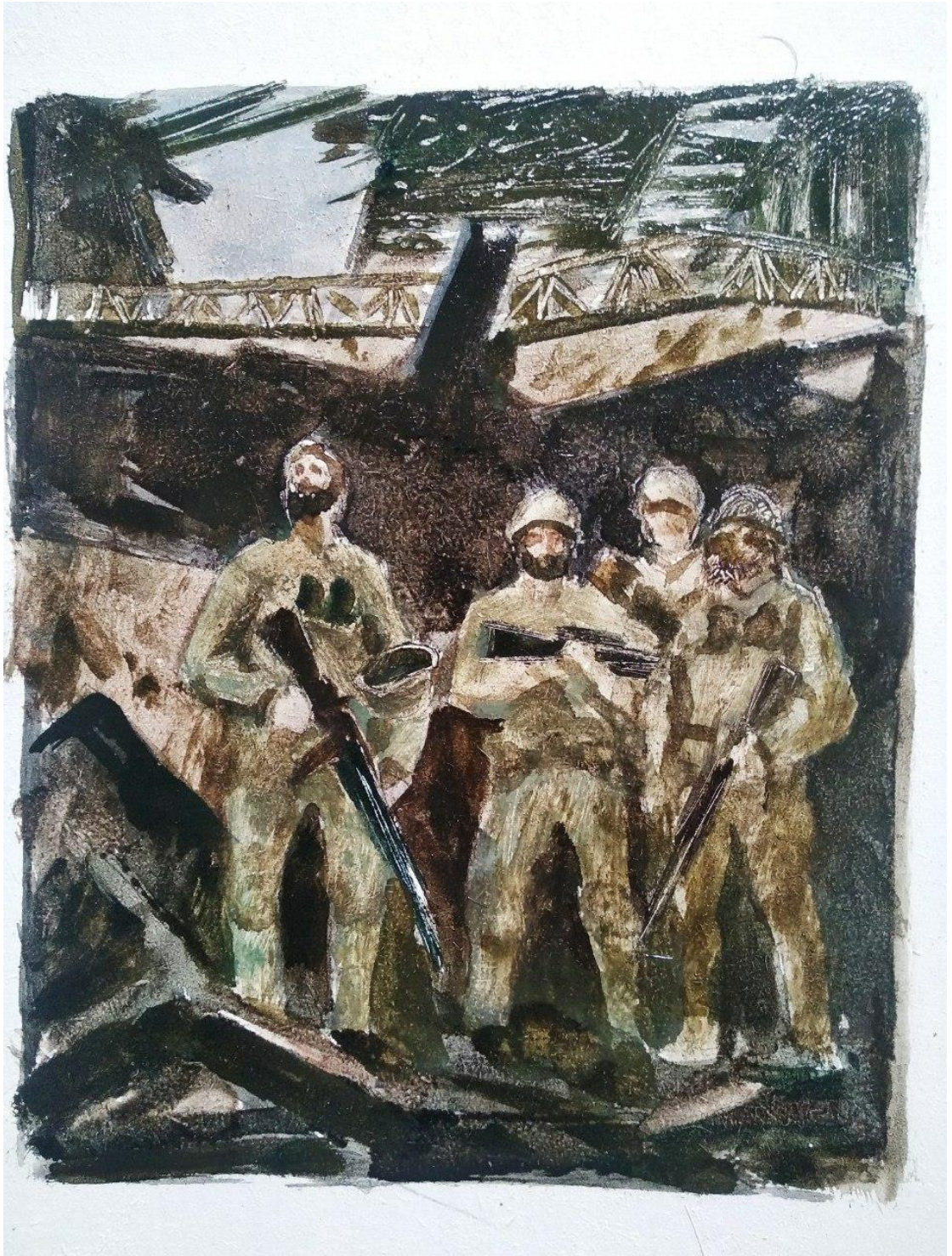

Перебравши декілька варіантів я зупинився на наступному:

В подальшому виконанні роботи, я відійшов від початкового варіанту і виконав як на другому варіанті ескізу:

На початковому етапі виконання роботи на полотні я виконав малюнок фарбами безпосередньо на полотні, створив загальну розмітку композиції. В залежності від поставленого завдання, промалював ключові вузли майбутньої картини.

Після визначення місцезнаходження основних ліній фігур та об'єктів, я перейшов до наступного етапу, покриття полотна локальними плямами, поки,

що не проробляючи деталі, я вирішую дві задачі: моделюю форму задаючи тональність та надаю тіням теплого тону. Подібний метод можна спостерігати в роботах великих майстрів, Рубенса, Рембрандта, Антоніса ван Дейка та інших. Для підмалювку взяв такі лесувальні олійні фарби як марси, умбри, вони гарно комбінуються разом. Починати бажано з темних місць, ведучи роботу прозоро.

На даному етапі основна задача – визначення кольорових і тональних відношень і визначення теплохолодності.

У процесі роботи з картинним полотном я продовжую пошук ключових опорних точок у малюнку.

Наступним кроком було остаточне визначення розташування фігур, а також початок розробки переднього, середнього та дальнього плану.

Кожного разу коли починаю працювати над полотном, де вже знаходяться підсохнувші фарбові шари, роблю між шарову обробку трійником (олія, пінен, лак в рівних пропорціях). Так я вирішую дві задачі: оберігаю живопис від прожухання, створюю олійне середовище для нанесення нових шарів та їх з'єднання.

Коли працюю над першими прописками кольором, намагаюсь відразу схопити кольорові відношення, інтенсивність та тональність.

Під час роботи над даним етапом йде процес детальної розробки кольору, додавання тональних плям.

Розкривши полотно, приступаю до моделювання загальних деталей, уточнюю колір. Основна інформація про форму завжди знаходиться на кордоні

світла та тіні. Спочатку ведучи роботу від тіньових частин потім переходжу до освітлених.

Деяким освітленим частинам можна надавати фактурного об'єму, не забуваючи про тепло-холодність. Уточнювальне моделювання форми починати слід з розбору дотику по силуетам плям а вже потім безпосередньо всередині плям світла.

Після просихання загального фарбового шару, роботу можна продовжити лесуваннями, надаючи роботі цільності, глибини та м'якості, якщо треба насиченості кольорів. (Лесування - це техніка нанесення напівпрозорих фарб тонким шаром поверх основного фарбового шару, в результаті чого виходять глибокі кольори які переливаються.)

Після повного висихання, яке може тривати рік і більше можна нанести на роботу захисний шар лаку.

Висновки до другого розділу

Робота над дипломним проектом від розробки до ескізу до фінальної стадії готовності тривала три місяці. Впродовж цього часу я розмірковував над композицією, методами виразності, кольоровими рішеннями, паралельно ретельно досліджував стильові і композиційні особливості майстрів реалізму, експресіонізму і авангарду.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У роботі представлено теоретичне узагальнення та творча робота на тему: «ІСТОРИЧНИЙ ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ». Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для таких *висновків*:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильківський С.І. Видатний український художник пейзажист ХІХ - початку ХХ ст. - К., 1955.
2. Грушевський М. Твори: У 50 т. / Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін - Т.2. Серія „Суспільно-політичні твори (1907-1914). - Львів, 2002.
3. Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. - К., 2002.
4. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.Смолій (голова) та ін. - Т. 1. - А-В.- К, 2005.
5. Історія українського мистецтва: В 6 т. / Голов, ред. колегія: М.П.Бажан (гол. ред.) та інТ. 4. Кн. 2.: Мистецтво 2 пол. ХІХ - ХХ ст. - К., 1970.
6. Історія української культури / За загал, ред. І.Крип'якевича. - 3-тє вид., стереотип. - К., 2000.
7. Історія української культури: У 5 т. - Т.4. Кн. 2. Українська культура ХІХ століття. - К., 2005.
8. Кризь віки. Київ в образотворчому мистецтві ХІІ - ХХ століть. Альбом / Ю.В. Белічко, Ю.П. Підгора (Авт. упоряд.). - К., 1982.
9. Крвавич Д., Овсійчук В., Черепанова С. Українське мистецтво: Навчальний посібник: У 3 ч. -Ч. 3. - Львів, 2005.
- 10.Лобановський Б., Говдя П. Українське мистецтво другої половини ХІХ - початку ХХ ст. - К., 1989.
- 11.Лумковський Г.К. З української художньої спадщини. - К., 2004.
- 12.Нельговський Ю., Степовик Д., Членова Л. Українське мистецтво (від найдавніших часів до початку ХХ століття). - К., 1976.
- 13.Огієвська І.В. Сергій Іванович Васильківський. - К., 1980.
- 14.Попович М. Нарис історії культури України. - К., 1999.

15. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. посібник. - К., 2000.
16. 100 найвідоміших українців / Гнатюк М., Громовенко Л., Ламонова О. та ін. - К., 2002.
17. Українська культура: Лекції за ред. Д. Антоновича / Упор. С. Ульяновська. - К., 1993.
18. Українська культура: історія та сучасність: Навчальний посібник / За ред. С. Черепанова. - Львів, 1994.
19. Серія 6. Історичні науки 21. Українська художня культура: Навчальний посібник / За ред. І. Ляшенка. - К., 1996.
20. Український живопис: Сто вибраних творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. Белічко. - К., 1989.

ДОДАТКИ

Додатки А